

הכנס המדעי ה-18
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ז

תקשורת וגאוגרפיה

יו"ר: לילך לב ארי

סקסטינג בקרב מתבגרים בישראל

Sexting among Israeli Youth

בעידן בו הטכנולוגיה מוטמעת בכל היבט בחייו של המתבגר, ורוב המתבגרים נושאים עימם סמארטפון המאפשר להם מרחב חברתי זמין בכל עת ובכל מקום, אך טבעי הדבר שלתהליכים ההתפתחותיים שעוברים על הצעיר יהיה ביטוי במרחב המקוון, ושהוא ירתום את שלל האפליקציות המוצעות באינטרנט לצרכיו. הפרטיות המתאפשרת בסמארטפון הזמין, תהליך הסרת העכבות, החשיבות העולה של קבוצת השווים והשינויים החלים אצל המתבגר, כל אלה מביאים אותו לבחון גם את המיניות שלו במרחב המקוון. אחת הדרכים המקובלות היא באמצעות סקסטינג. סקסטינג בהגדרתו הצרה מתייחס לשליחת תמונות בעירום מלא או בעירום מרומז לאחר, על מנת לייצר תקשורת מינית, ובהגדרתו הרחבה יותר הוא מתייחס גם לשליחה ולקבלת הודעות טקסטואליות בעלות גוון מיני שמטרתן לעורר את הצד השני.

מחקרים רבים עוסקים בקשר שבין הפיקוח ההורי ומעורבותם של ההורים בחיי ילדיהם לבין הרגלי הגלישה של הצעירים, מידת החשיפה שלהם לתכנים לא מותאמים ולאופן בו הם נשמרים במרחב המקוון, במטרה לאתר אסטרטגיות הוריות מיטביות.

בהרצאה יוצג מחקר אשר בחן את הרגלי הסקסטינג של מתבגרים בישראל, תוך ניסיון לבחון את הקשר שבין סגנונות ההורות ותחושת הפיקוח החברתי כפי שחווים אותם הצעירים, לבין השימוש שלהם בסקסטינג.

במחקר הנוכחי נבדקו 547 תלמידים (113 בנים ו-434 בנות) מכיתה ז' ועד י"ב, דתיים וחילוניים, מכל רחבי הארץ, אשר ענו באופן מקוון ואנונימי על שלושה שאלונים: (1) שאלון לדיווח עצמי המתייחס לתופעת הסקסטינג ושכיחותה; (2) שאלון לדיווח על סגנון הורות; ו-(3) שאלון פיקוח חברתי בהיבט ההורי. הנבדקים גויסו במהלך שנת 2016 באמצעות פרסום מודעה בחשבונות פייסבוק ואינסטגרם של צעירים עד גיל 18. המודעה כללה קישור לשאלונים המקוונים.

ממצאי המחקר עולה כי כרבע מהנבדקים דיווחו על משלוח סקסטינג לאחר ושליש מהם דיווחו כי התבקשו מאחרים לשלוח תמונות עירום שלהם, מחצית מהבקשות הללו התקבלו מזרים. בנוסף, נמצא כי סקסטינג שכיח יותר בקרב בנים, תלמידי תיכון ותלמידים בבתי ספר ממלכתיים, בהשוואה לבנות, תלמידים בחטיבת הביניים ותלמידים בבתי ספר ממלכתיים דתיים. עוד נמצא שכלל שמידת הפיקוח החברתי נתפסה על-ידי הצעיר כמעטה יותר, כך עולה הסיכון שישלח הודעות מיניות. ממצאים אלו שופכים אור על תופעת הסקסטינג הנפוצה בקרב צעירים בישראל ובעולם, ומייצגת את השלב ההתפתחותי של המתבגר במרחב המקוון, אך זוכה להתייחסות מועטה מצד המבוגרים המשמעותיים בחייו.

ממצאים אלו הם בעלי חשיבות רבה להבנת תופעת הסקסטינג הרווחת בקרב מתבגרים וההתנהלות מולה במישור החינוכי והטיפולי, שכן נדמה כי התופעה, נכון להיום, אינה מטופלת דיה לא במסגרות החינוך ולא על-ידי ההורים, המתקשים להתמודד עם המיניות של ילדיהם ועם האופן בו היא באה לידי ביטוי במרחב המקוון.

מילות מפתח: סקסטינג, מיניות, מתבגרים, הורות, אינטרנט

שבטיות לעומת קהילתיות : גאוגרפיה פוליטית של יישוב בדווי רב-שבטי בגליל
Tribalism versus Community Organization: Political Geography of a
Multi-Tribal Bedouin Locality in the Galilee

החברה הבדווית בישראל נמצאת כיום בשלבים מתקדמים ביותר של מעבר מחברה מסורתית לחברה מודרנית. המפגש בין אוכלוסייה נוודית בעלת אופי תרבותי מסורתי, לבין מדינה בעלת אורח חיים מערבי מודרני, מהווה נקודת קונפליקט בסיסית ומהותית. בין השבטים הבדווים שהתיישבו באזור הגליל הגשום והצפוף, לבין הסביבה הכפרית-חקלאית סביבם, התקיימה קרבה גיאוגרפית חברתית וכלכלית שהשפיעה על הבדווים. הקרבה הגיאוגרפית גם השפיעה ישירות על תהליך המעבר המהיר יחסית מנוודות להתיישבות. המדיניות של ממשלת ישראל להסדרת ההתיישבות הספונטנית של הבדווים החלה בשנות ה-60 של המאה הקודמת. צעד זה נועד לעודד מגמות של שינוי חברתי ומודרניזציה בחברה הבדווית באמצעות תהליכי עיור. היוזמה נבעה גם מהרצון למנוע את ההתיישבות הספונטנית של הבדווים, שהיא בעלת מאפיינים מרחביים של פיזור ניכר, ולרכז אותם במספר מצומצם של עיירות. המעבר ליישוב קבע חייב את שבטי הבדווים ביישוב להתמודד עם קשיים חברתיים ותרבותיים. מצד אחד המבנה השבטי והחמולתי בחברה הבדווית שואף להמשיך להתקיים, ומצד שני החיים ביישוב קבע ובחירת מנהיגות מוניציפלית ליישוב דורשת לוותר על השבטיות לטובת הקהילתיות.

מחקר זה מתמקד ביישוב הבדווי "זרזיר" הנמצא באזור גבעות אלונים-שפרעם וכולל בתוכו חמישה שבטים. הנחת המחקר היא שלמוצאם השונה של השבטים, התחרות על גאווה שבטית, ולחשדנות הקיימת בין השבטים (השבטיות) תהיינה השלכות שליליות על תפקודו של היישוב המשותף (הקהילתיות).

המחקר מצא שתושבי היישוב הרב-שבטי הראו יכולות גישור בין ערכים מסורתיים לבין ערכים מודרניים, דבר שתורם לתהליך ההסתגלות שלהם לחיים בסביבת מגורים עירונית משותפת. הם התגברו אט-אט על העקרונות של הגאווה השבטית ועל החשדנות בין השבטים, והבינו כי נכון יותר יהיה לקדם את הארגון המוניציפלי העצמאי של היישוב על בסיס של בחירות דמוקרטיות בהתאם להערכת יכולות הניהול של המועמדים ולא על הבסיס המסורתי של השבטיות.

המתודולוגיה של המחקר מתבססת בעיקר על מחקר שדה, ראיונות איכותניים שנעשו לאורך זמן עם תושבים ובעלי תפקידים ביישוב, תוך גיבוי והעמקת הידע לגבי התהליכים המתרחשים ביישוב בספרות המקצועית.

מילות מפתח : בדווים בגליל, זרזיר, יישוב בדווי מתוכנן, יישוב בדווי ספונטני

זה עובר כל גבול!

התכנות של שיתופי פעולה בתכנון ובפיתוח אזורי גבול

"Good Plans Make Good Neighbors":

Feasibility of Cooperation in Planning and Developing Border Regions

בישראל, אנו מתבוננים בהתפעלות ביכולתה של אירופה להתגבר על משקעי העבר ולמסד שיתופי פעולה חוצי גבולות. אזורים שהיו בעבר הלא רחוק פריפריה של מדינות וביטאו שנאה בין עמים, נוטים במאה הנוכחית להפוך למרכזיים ולבעלי תפקודים חיוביים. מחקר זה מברר האם תהליכים אלו יוכלו להתקיים גם בין ישראל לשכנותיה, ושואל מה ניתן ללמוד מהניסיון האירופי וליישמו בישראל. האם ניתן לתכנן היום, כך שבעתיד נהנה משיתופי פעולה חוצי גבולות? האם תכנון אופטימי יאפשר שיתופי פעולה עתידיים? טבעו של מחקר זה הוא בין-תחומי, והוא משלב תכנון סביבתי וגאוגרפיה פוליטית. המחקר מבוסס על חקר מקרים בהם קיימים שיתופי פעולה בתכנון ובפיתוח אזורי גבול, שנעשו במקומות שונים באירופה מאז סיום מלחמת העולם השנייה ועד ימינו אלה. חקר התכנון בישראל נעשה באמצעות בדיקת תוכניות אב ותוכניות מתאר של אזורי גבול.

אזורי גבולות היו מאז ומעולם אזורי קצה, וככאלה, ידעו סבל, שפיכות דמים והזנחה. בעשורים האחרונים גבולות בכל העולם משנים את אופיים באופן דרמטי. עם השינויים שחלו ברבים מהגבולות, אזורי הגבול זוכים לתשומת לב מחודשת, לתהליכי פיתוח ולשיתופי פעולה בין האזורים אותם הם חוצים. באזורי גבול אחרים, גבולות שהיו פתוחים הופכים להיות גבולות סגורים ומעבר הגבול הופך להיות בלתי אפשרי או שהוא נתון תחת פיקוח.

שיתופי פעולה חוצי גבולות עשויים לקדם פתרונות לקונפליקטים באזורי גבול אלה. שיתופי פעולה עשויים לקדם פיתוח אזורי ולהקל על בעיות מקומיות: אנושיות, סביבתיות וכלכליות. במהלך המחצית השנייה של המאה ה-20 ובתחילת המאה ה-21, אנו עדים למספר גדל של מקרים שבהם שיתוף פעולה כזה תוכנן ובוצע. בספרות המחקרית מקובלים מונחים המבטאים את הייחודיות של אזורי גבול ואת הפריפריאליות שלהם. לאחרונה, הספרות אימצה את המונח Bordering כדי להבהיר את המשמעות הגיאופוליטית של פיתוח אזורי ואת המדיניות של שיתוף פעולה חוצה גבולות המתרחש באיחוד האירופי. שיתוף פעולה חוצה גבולות זכה לכינוי Bridging borders המבטא את הרוח החדשה של מחקרי גבולות.

במחקר זה הוכח, שפתרון בעיות משותפות הוא הזרז הראשון לשיתופי פעולה חוצי גבולות. תכנון המבוסס על פתרון בעיות הוא הכוח המניע את התכנון חוצה הגבולות. תרומתו של מחקר זה הוא בהסתכלות האופטימית של כלי התכנון כאמצעי להשיג שיתוף פעולה חוצה גבולות עתידי. במקום לראות בגבול דבר טבעי ובתכנון חוצה גבולות דבר לא טבעי, מחקר זה מציע לראות בגבול דבר מלאכותי ואילו בתכנון לשיתוף פעולה חוצה גבולות דבר טבעי והגיוני. תכנון נכון ומתחשב של אזורי גבול, גם בעת קיום קונפליקטים, יכול לקדם את האזור למיתון הקונפליקטים ולשיתוף פעולה, ממנו ירוויחו אזורי הגבול והתושבים החיים משני צידי הגבול.

מילות מפתח: אזורי גבול, תכנון אופטימי, גישור גבולות (Bordering, Bridging borders), שכנות טובה

הגאוגרפיה הרגיונלית (Regional Geography) : בין האקדמיה ומערכת החינוך

Regional Geography: Between Academy and the Education System

הדיון והמחקר לגבי היחסים בין האקדמיה ומערכת החינוך נבחנו בתחומי דעת שונים, בהיבטים שונים ובמרחבים שונים. במרחב דיסציפלינתי הגאוגרפיה, חלו במשך השנים תמורות הן בתחום הגאוגרפיה באקדמיה והן בחינוך הגאוגרפי (הגאוגרפיה במערכת החינוך), תמורות שהושפעו מהיחסים שבין שתי המערכות והשפיעו על הקשרים ביניהן. כחלק מתמורות אלו, חלו שינויים במעמדן ובמשקלן של שתי הגישות בגאוגרפיה: גאוגרפיה רגיונלית וגאוגרפיה נושאית. מחקר איכותני בא לבחון את מקומה של הגאוגרפיה הרגיונלית באקדמיה ואת מקומה במערכת החינוך בישראל, כפי שעוצבה ומעוצבת בידי משרד החינוך, את הסיבות למגמות אלו ואת ההשלכות הנובעות מכך. בהרצאה אציג ממצאים מן הספרות העולמית והישראלית המתייחסים לשתי המערכות בהקשר לגאוגרפיה בכלל ולגאוגרפיה הרגיונלית בפרט, ומבחינת תמונת המצב (נכון לתשע"ו) שנבדקה בחמש מחלקות לגאוגרפיה באוניברסיטאות ובמכללת אורנים, ובמערכת החינוך (חקר תוכנית הלימודים בגאוגרפיה) וכן חשיבה על השלכות הפער.

הגאוגרפיה הרגיונלית הינה תחום החוקר את הקשרים והיחסים בין המאפיינים הפיזיים והאנושיים המייחדים אזור מסוים, ומאפשר בחינת תופעה או אתגר באזור נחקר על סמך חקירת אותם מאפיינים. במשך השנים עברה הגישה הרגיונלית תמורות במהותה ובמקומה בדיסציפלינתי הגאוגרפיה: מהיותה הגישה המרכזית ואולי אף הבלעדית של תחום הדעת, נדחקה לשוליים (עד כדי היעלמותה במסודות אקדמיים מסוימים). בשני העשורים האחרונים, גאוגרפים בעולם מצביעים על חזרה זהירה וזעירה של הגישה ואף בשינוי צורה, כגאוגרפיה הרגיונלית החדשה. במקביל חלו תמורות בעצם הגדרתה ואלו נובעים מהשתנות הגאוגרפיה מדור לדור ומאחר שכל דור חי גאוגרפיה שונה. לאורך השנים, הגאוגרפיה הרגיונלית נתפסה כבעלת ערך משמעותי בהקשר הלאומי-חברתי, ולכן מערכות החינוך בעולם ובארץ מעדיפות אותה כמבנה הדעת העיקרי המנחה את הוראת מקצוע הגאוגרפיה. מכאן שהוראת הגאוגרפיה הרגיונלית אמורה להוביל בהמשך להשגתן של המטרות המנחות על-ידי המורים והתלמידים. למטרות אלו יש חשיבות רבה בחינוך אנשים צעירים, המתמודדים עם השינויים הקשורים לאזורים, תוך התייחסות לנושאים ואתגרים פיזיים, סביבתיים, תרבותיים, חברתיים ואחרים. לבחינת היחסים בין הגאוגרפיה באקדמיה והגאוגרפיה במערכת החינוך והתמורות שחלו בכל אחת ממערכות אלו, יש חשיבות גם לחוליה המקשרת ביניהן - הכשרת המורים, שהרי מוסכם כי המקור לידע של המורים הוא האקדמיה, המחלקות לגאוגרפיה ומסלולי הכשרת המורים האחרים על ההכשרה הטרנס-תפקידית המהווה בסיס להמשך דרכו של המורה ולהוראת תחום הדעת. ההכשרה אמורה לאפשר למורה ללמד תכנים ומיומנויות בתחום הדעת ולשם כך הוא זקוק לידע דיסציפלינרי ולידע תוכן פדגוגי.

ממצאי המחקר מלמדים על פער בין הנלמד ונחקר באקדמיה ובין הנלמד במערכת החינוך, בין המגמות העכשוויות באקדמיה בישראל ובין מגמות חדשות בעולם בהקשר לגאוגרפיה הרגיונלית ובין הנלמד במחלקות הגאוגרפיה באוניברסיטאות ובין הנלמד בחוג לגאוגרפיה במכללת אורנים. בקורס "דרכי הוראה בגאוגרפיה" לומדים סטודנטים סדירים לצד סטודנטים בהסבת אקדמאים מתחומי דעת אחרים וכאלו המשלימים לתעודת הוראה בגאוגרפיה, עולות שאלות הקשורות לנושאים אלו המועצמות לאור ההטרונגויות של הכיתה. מכאן חשיבות בחינת מידת הנגשת הידע הדרוש למורים על-ידי (אוניברסיטאות ומכללות), לצורך הוראת הגאוגרפיה במערכת החינוך אשר תתרום להשגת המטרות שהציב משרד החינוך.

מילות מפתח: גאוגרפיה, גאוגרפיה רגיונלית, הכשרת מורים, מערכת החינוך, אקדמיה